

Kozma László

A költészet világa (III.)

RITMUS

A költészet, a vers lényege a ritmus. A ritmus a világ elrendezettségét, harmóniáját, egységét jelenti, mi most versbeli szerepével foglalkozunk. A ritmus kifejezői a stilisztikai eszközök, alakzatok, melyek a belső összhang megtestesítői, nem valamilyen rávarrt díszek a versen, ezért tarjuk lehetetlennek például rím-szótár használatát. A ritmus nézetünk szerint előzetes, a priori tapasztalat, mely mágnesként vonzza a természeti és emberi világ képeit, ez még az úgynevezett tájleíró verseknél is így van. Ezért az igazi versben a szóképek mélyebb jelentéssel rendelkeznek, a világ egységét fejezik ki, ugyanígy, a formai elemek rendezettsége, a rím, alliteráció, hasonlat, metafora is ennek az egységnek a megjelenései. A ritmus azonban nem valamiféle absztrakció csupán, nem elvont képlet, hanem a konkrét vers ritmusa, mely magába sűríti a kibontakozást, a teljes verset, sőt ha van, annak a cselekményét is. Az olvasó természetesen a megvalósulással, a nyelvi kifejezéssel, azaz magával a verssel találkozik, ebből kell eljutnia a mélyebb jelentésekig. A ritmusnak tehát sajátos jelentése van, mely a dolgok összhangjában, elrendezettségében fejeződik ki, többletet kapcsol a szavak fogalmi jelentéséhez. A ritmus megvalósul az egyéb művészeti alkotásokban, a zenében, szobrászatban, festészetben, építészetben, sőt a természettudományokban is, melynek képletei, meghatározásai a természet ritmusait fedezik fel. A költészet érintkezhet ezekkel a területekkel, feltárva közös lényegüket. Ismeretes a kifejezés, hogy az építészet megfagyott zene, ez megint csak a ritmusra utal, illetve a csöndre, ami a versnek is fontos eleme.

A dallam születése

Mert úgy döngött a dob,
Meglobbant a pusztaság homálya.
Talán ez az ütem
Hajlott latin prozódiaiba.

Éber őrszem hallgatta feszülten:
Rohamra szól? Esti nyugovóra?
S a dob különös, hívó ritmusát
Önkéntelen utána dúdolta.

Tűzviharként jöttek seregek,
Szétfoszlottak, akár az éji felleg.
De szívében tovább remegett
A dal, mit a lovasok énekeltek.

És az őrszem, a tudós deák
A dallamot egy kódexlapra rózta.
Kicifrázta a melódiát
S csillogó aranyporzóval beszórta.

Századokon át az üzenet
Úgy élt tovább, a lapokra hajolva.

Áradtak az éji lovasok
És szikrázott a csillagok homokja.

A dallam egyaránt jelenti a természeti világ és az emberi történelem ritmusait, az aranyporzó a csillagok ragyogását idézi, a kódexlapok hajlásában a lovasok mozdulata jelenik meg.

Horizont

Mely önmagából fakaszt karcsú ágat,
Horizontja zöldellő koronának.
Az évek során ahogy egyre tágul,
Halk ritmusán gyümölcs és virág hull.

Ritmus

Mint a katonák a fahídon,	Egybeolvad ember, lófejek.
Dübörögnek furcsa ritmusok.	Melyik előbb, melyik igazabb,
Föld-remegés, szellő hozta tán	A dalolva dübörgő menet
Szívembe a különös indulót.	Vagy az árnyuk lent, a híd alatt?

A felső vers „egyre tágul — virág hull” rímében a felelő „r” hangja után csak két azonos magánhangzó áll, sűríti a rímet. Ugyanakkor a hívó „r” hanggal kezdődő hangsorában az „e” és a „t” kihagyásával benne rejlik a felelő hangsora. Mindez a tartalom ritmusait hangsúlyozza, igazolva, hogy a formai és a tartalmi elemek összefüggenek.

Zongorahangoló

A színpadon ő jár sorba:	Ezer színnel teljesedve.
A zongorák hangolója.	Olyan legyen, ha megszólal
Hogyha hull a sors ütése,	Minden hangszer, mint a sóhaj.
Billentyűkön zúgjon béke.	Adjon, hangjai peregnek,
Hangjuk úgy csengjen hibátlan,	Önmagánál nemesebbet.
Bánatban és sűrű gyászban.	Visszhangozzon szépre, jóra,
Mint aki a sorsát mondja,	Úgy, ahogyan kigondolta
Könnyből legyen öröm-óda.	A hangszerek hangolója.
Mint szívárvány szála lenne,	

A vers a Zeneakadémián keletkezett, mikor a szünetben a zongorahangoló igazgatta a zongorákat. A hirtelen asszociáció — hogy ez a tevékenység hasonlít a Teremtő munkájához — hívta életre a verset. Az alliterációk, rímek spontánul alakultak.

A második sor magánhangzói: aooá — aoóa.
Az utolsó két magánhangzó felidézi a hangolás folyamatát. — A következő két sor:

Hogyha hull a sors ütése / Billentyűkön zúgjon béke.

A b alliteráció hangsúlyozza a vers ritmusát.

A rímhívó és felelő szavak magánhangzói: uaoüée — úoée.

A rímhívó szó beékelődő magánhangzókat tartalmaz, ez természetesebbé teszi a rímelést, és visszaadja a zongorajátékot, a billentéseket is. A felelő így sűríti, összefoglalja a hangzást, a vers nemcsak szól a zongorajátékról, hanem azzá válik.

Tücsök

Tücsök perget halkan

Éneket

Mint ahogy a gyöngyvirág

Pereg.

Eső cseppje apró

Dallamok

S a rét fölött szivárvány

Ragyog.

Aki úr a percnyi

Lét felett,

Dallammá fűz ember

életet.

A lét felett — életet rím anagrammaszerű, a rímfelelő szó valamennyi betűje, hangja szerepel a rímhívó szóban. A kezdő szótag lé — él hangátvetés, ami a hangkapcsolat fordított megismétlését jelenti. A rímfelelő második része a rímhívó szó betűiből kombinálódik.

Suhogás

Mezőkön át és dombokon át

Hallod ezt a halk suhogást?

Nem tudod még: zápor vagy patak,

Vagy szél hajlít meg fenyő-sudarat.

Zápor

Nem az a zápor, az erdőket verő,

Hanem a szelídebb, a lombról csepegő.

Úgy csordul a levélen, mint szélén a pohárnak,

Mit a teljességből a kelyhe tovább ad.

Legyező

Zöldülő ág, még alig-tavas,
 De íme, már barka sugaraz.
 Levél, virág, finom körvonal,
 Mi sejtelem volt, halk szellő-sóhaj.
 S mint legyezőn, ezernyi szín forog,
 Kipattannak tavaszi ritmusok.

Az első vers utolsó két sora metafora, a zápor, a patak, a fenyő suhogását veti egybe, egységet sugallva. A harmadik versben a barka sugaraz szintén metafora, az aranyárga barkaszál a napsugarat idézi, a testetlen fény megvalósulásaként. A vers utolsó két sorában a szín és a ritmus absztrakciója kapcsolódik egybe.

Rigók

Minket csak néha-néha érint
 Az Üzenet, mint sodró dallam,
 De rigók, ti ott éltek a dalban
 S a füttyötökben csillagfény ring.

Víz és kő

Torlódik az apró áradat,
 Elönti a sötétzöld mohát.
 Nem látszik, a csillogása csak
 És a kőről úgy omlik tovább.
 S mint a szívdobogás lüktetése,
 Újra s újra meggyűlik a fénye.

Ritmusok

Lágy ritmusok, gyantát könnyezőők,
 Ahogy átjárjátok a zöld mezőt.
 Tivéletek árad a patak,
 És szikráznak lélek-sugarak.
 Alig rezdül, halkan zúgva csak,
 Hajlítottok a fenyősudarat.

A ritmussal kapcsolatos metaforák, hasonlatok a fenti versekben az absztrakt és konkrét összekapcsolását jelentik.

Rügyfakadás

Tavaszfákra ezer titkot
 Szél-sóhajban küld az ég.
 Ki érti a virágszirmok
 Hullásának ütemét?

Mellyel az ág dúsan nyílott,
 Nyújtva termő tenyerét,
 Ki tudja a virágszirmok
 Hullásának ütemét?

Ki varázsolt havas tájra
 Új rügyekbe gyűlt reményt?
 Virágszirmok fakadása
 Mit érlel gyümölcsként?

Ez a vers találkozott a zene ritmusaival, más költeményeimmel együtt a kárpátaljai Credo együttes vezetője, Ivaskovics József megzenésítette, rendezvényeiken kórus énekli. A harmadik versszakban a gyümölcsérés a „gy” hang alliterációjában teljeseedik ki.

Ütemek

Zápor omlik az ághegyre, a csúcsra
S aztán tovább, más cseppé alakulva.
Úgy hullik a gyökerek felé —
Más ütem már. A fenyő-életé.

Esőcsepp

Ahogy a magasságból esnek
Parányian az esőcseppek,
Nyomukban magvak teljeseznek,
Lombja zúg erdőrengetegnek.

Lüktetés

A szív, mely átdobog
Virágba, napsütésbe,
Ritmussá változott,
Mint patak lüktetése.

Erdélyi harangszó

Hogyha elhalkul a haza hangja	A ritmust hallgasd csengő patakodban,
És úgy tűnik: a remény ködbe vész,	A viharokban zengő orgonát.
Hallgasd, hogy zúg templomod harangja,	A vízesésben vigasz szava csobban,
S a sziklacsúcs a ködön túlra néz.	Madárfütty tör sűrű lombon át.

Hallgasd, mert az ő szavuk erősebb,
Ez az, ami végleg ideköt.
Illata száll virágzó mezőnek,
S az üzenettel megtelik a Föld.

Rákóczi harangja

A Rákóczi harangja hogyha ébred,
Halld benne a síró Felvidéket.
S mint fényes ér csillan át a bronzba
Kárpátalja sóhaja és gondja.
Remegő hang, csendesebb a csendnél.
Szétfoszlik egy mély kondulás: Erdély.

A ritmus egyéni sorsunk és a történelem nagyobb ritmusa is.

(Folytatjuk)